

Hudba v rozhlasovom vysielaní – výchova poslucháča

Borivoj Medelský

Hudba je všade okolo nás – či si to uvedomujeme, alebo nie. Vnímame ju od nášho prvotného príchodu na svet – a možno ten prvý dotyk bol práve prostredníctvom rozhlasu, ktorý bol práve pustený v pôrodnickej sále... Postupne s poznávaním okolitého sveta a vnímaním hudby a ruchov okolo nás si vytvárame vzťah k hudbe, ktorá znie z masmédií, či záznamových prístrojov, prípadne ju počujeme v živej interpretácii rodinných príslušníkov, alebo v horšom prípade susedov. Najskôr je to melodická / maznavá / reč matky, potom všetko zachraňujúca televízia, ku ktorej vás pripútajú rodičia, aby si na chvíľu oddýchli, neskôr magnetofón, či volkmén. A práve tu začína moment, kedy si začína dieťa vyberať – začína inklinovať k určitému žánru, hudobnému štýlu. Je mnoho okolností, ktoré prispievajú k formovaniu hudobného vkusu dieťaťa, či ľudského jedinca vôbec, a jedným z nich je aj zvukové médium: *rozhlas*.

Ako dlhoročný zamestnanec Slovenského rozhlasu, ktorý vlastne môže / a aj ovplyvňuje/ svojich poslucháčov, chcem sa s vami podeliť o niekoľko skúseností a myšlienok, ktoré som získal pri práci s hudbou vo vysielaní verejnoprávneho /dnes sa už tomu tak hovorí – predtým jednoducho Československého/ rozhlasu. Aby som bol ešte konkrétnejší, budem hovoriť najmä o hudbe v publicistických a spravodajských reláciách – čiže o hudbe, ktorá znie na súčasnom okruhu Rádio Slovensko.

Dlhodobou najpočúvanejšia rozhlasová stanica na Slovensku /podľa posledného výskumu ju počúva 28% poslucháčov/ pripravuje univerzálne 24 hodinové vysielanie, ktoré je koncipované tak, aby si každý typ poslucháča v ňom okrem pravidelných spravodajských relácií našiel i tú, ktorá ho dokáže osloviť. V programovej štruktúre totiž dominujú spravodajské a publicistické relácie, dostatok priestoru v nej však dostáva aj hudba, šport, náboženské vysielanie a relácie pre deti a mladých poslucháčov. Všetky tieto relácie vychádzajú /a zároveň ju aj uplatňujú/ zo základnej štruktúry striedania slova a hudby. Veľkú obľubu si získali hudobno – slovné moderované bloky, ktoré poskytujú možnosť zaradiť do vysielania najaktuálnejšie informácie a stavajú na živom kontakte s poslucháčmi. Tieto relácie sú zväčša vysielané „naživo“, a tak aj hudba môže reagovať na prípadné podnety poslucháčov.

Ak chceme hovoriť o výchove poslucháča prostredníctvom hudby v rozhlase, prejdime si jednotlivé body: kto, koho, ako a čím.

Odpoveď na otázku „kto“ je na prvý pohľad veľmi jednoduchá: hudobný redaktor. Ale kto to vlastne hudobný redaktor je? Dnes, keď sa obzrieme po personálnom obsadení jednotlivých rozhlasových staníc, tak zistíme, že ak aj sú v komerčných staniciach osoby zodpovedné za hudbu, tak je to väčšinou len jedna osoba – hudobný dramaturg. Ten len doplní a prípadne upraví play-list, ktorý vygeneruje hudobný selektor, čiže automat na výber hudby. Druhou možnosťou je, že si výber hudby robia samotní moderátori podľa svojej chuti a kritérií. Samostatnou kapitolou sú relácie, ktoré hrajú na želanie poslucháčov... Čiže hudobný redaktor, tak ako ho poznáme v Slovenskom rozhlase (ďalej SRo), funguje už iba tu. Aký je však zásadný rozdiel? Komerčné stanice sú založené na prúde hudby, ktorý je dopĺňaný slovom, v SRo je primárne slovo, ktoré hudobný redaktor dopĺňa hudbou. Že je hudobný redaktor tiež len človek omylný, doložím niekoľkými príkladmi, ktoré sa radujú už roky a slúžia ako odstrašujúce momenty pri začatí nových adeptov na túto funkciu: Všetko najlepšie sa želalo Hornonitrancom a za tým zaznela Na Orave dobre, na Orave zdravo. Za vážnou ekonomickou témou pieseň s textom Ej, plány, plány, ja na vás nič nedbám, inokedy zase Pochod komediantov. Pri odprevádzaní zaoceánskej výpravy a želaní šťastnej plavby „ničnetušiaci“ hudobný redaktor v dobrej viere zahrál skladbu Veľký sen mora. Na vysvetlenie: v texte sa spieva – mená lodí stratených, nevráti sa žiadna z nich ... Ešte jedna na záver. Na Medzinárodný deň detí sme venovali žiačikom pieseň „ZRPŠ“ s nevinným textompri poslednom litri vína, každý si rád zaspomína....

Takže: kto je, alebo môže byť hudobným redaktorom?! Požiadavky sú striktné a jednoduché: absolvent VŠ s prípadnou praxou s prehľadom v hudbe. Ale! Vysoké školy chýlia absolventov, ktorí sú zameraní na klasickú hudbu – na spravodajsko-publicistickej stanici sa hrá väčšinou populárna hudba. Čiže, buď príde niekto s inklináciou na pop, alebo sa musí preorientovať, musí absorbovať aj kvantum informácií z popu. Ak príde hudobne vyhranená osobnosť, môže to byť na škodu vecí, pretože začne vyberať hudbu do relácií veľmi jednostranne. Takto sme sa postupne rozlúčili s dnes známym spisovateľom, vynikajúcimi hudobnými publicistami, alebo tiež so známym moderátorom. Všetko to boli vysokoškolsky vzdelaní, šikovní, rozhladení ľudia. Neboli však ochotní sa „znížiť“, pod svoje hudobné kritériá. Skúsenosť hovorí, že veľmi podstatný je hudobný cit, empatia,

zmysel pre vyváženosť štýlov, žánrov, tempa. Potrebná je i určitá dávka diplomacie a dobrá duševná pohoda. Všetky tieto atribúty vplývajú na to, po čom hudobný redaktor v danej chvíli siahne. Okrem týchto atribútov je závislý ešte od príkazov a premís, ktoré sú dané formátom stanice, či vypestovaných a prijatých úzusov. Mám na mysli percento domácej tvorby, žánrovú a jazykovú pestrosť, striedanie interpretov a pod. Okrem toho už dnes musí byť hudobný redaktor publicisticky činný, musí byť schopný svoje príspevky predniesť i pred mikrofónom.

Netreba podceňovať fyzickú zdatnosť, pretože naša práca je časovo nepravidelná – pracovný čas je prakticky od polnoci do polnoci. Čas na regeneráciu síl a biorytmu je často veľmi krátky. Toľko o hudobných redaktoroch – tých, ktorí poslucháčom servírujú jednotlivé hudobné opusy. Kto však sú tí poslucháči?

Pomôžem si najskôr výsledkami zo záverečnej správy z výskumu verejnej mienky Vzťah obyvateľov SR k hudbe, ktorý realizovalo Národné osvetové centrum-Kabinet výskumu verejnej mienky a Hudobné centrum. Je to správa z júla t.r. a spracovateľmi boli PhDr. Ľubor Hallon, CSc. a PhDr. Miloslav Blahynka PhD. Na otázku: Na ktorú zo sfér hudby sa najviac orientujete? odpovedalo až 59,3% opýtaných, že na populárnu hudbu. Na druhom mieste bol folklór. Avšak na otázku: Akú hudbu počúvate najradšej? (a to sme vlastne pri rozhlase!) odpovedalo 26,8% opýtaných, že hudbu ľudovú (ako napr. ľudovky, cigánske piesne, Senzus a pod.) a 25,7% uprednostnilo hudbu populárnu.

Ľudovú hudbu preferujú najmä starší a ženy. Obľúbenosť žánru stúpa s vekom. Podobne je to u dychovky. Pre nás zaujímavý údaj sa dá vyčítať z otázky: Podľa čoho si vyberáte hudbu na počúvanie? Až 69,1% opýtaných počúva hudbu rôznych oblastí a žánrov, záleží na tom, ako ich hudba zaujme. A až 62,3% respondentov odpovedalo, že hudbu počúva z rozhlasu, televízie, CD, či iného záznamu každý deň. Čiže potencionálnych poslucháčov máme. Akí sú podľa našich skúseností? Podľa posledných prieskumov počúvanosti jednotlivých relácií sú najsledovanejšie relácie spravodajské. Z publicistických relácií sú to najmä Dobré ráno, Štúdio Kontakt, Pozor, zákruta! a veľkú sledovanosť majú i relácie Redakcie náboženského vysielania. Tieto relácie počúva najmä stredná a staršia generácia, ľudia v aktívnom ekonomickom veku i dôchodcovia. Súdime tak nielen podľa prieskumov, ale i z priameho telefonického kontaktu, z písomných reakcií na vysielanie a z priameho medziľudského kontaktu. Tieto generačné vrstvy zodpovedajú vyjadreniu zo spomínaného prieskumu, t.j. že im záleží na tom, aby ich

hudba zaujala – bez ohľadu na žáner. Ďalším dôležitým kritériom špeciálne u nás je proveniencia skladieb. Dbá sa na to, aby na slovenskom okruhu znela slovenská hudba. Prirodzene, nejde o to nevysielat' i zahraničnú tvorbu, ale vysielat' ju s mierou, aby aj rozhlasové vysielanie dýchalo vôňou nášho Slovenska. To totiž od nás poslucháči žiadajú. To sme už vlastne pri otázke „ako“ vychovávať poslucháča. Či sa vôbec chce dať a či sa dá. Väčšina poslucháčov, ktorí písomne, či verbálne formulujú svoje stanoviská k hudbe, či požiadavky na jej podobu, sú totiž jednoznačne presvedčení o svojej pravde a málokedy pristupujú na kompromis. Každopádne si myslím, že sa to dá, a že to robiť treba.

Máme na to niekoľko možností – spôsob výberu skladieb, žánrov, oboznamovanie s udalosťami, osobnosťami, novinkami prostredníctvom tzv. hudobných kapitoliek. Predpokladá to samozrejme erudovaného, informovaného a kreatívneho hudobného redaktora...

Výber skladieb je daný rôznymi okolnosťami – od dostupnosti jednotlivých skladieb až po náhodilý výber podľa systému „co dúm dal, čiže vypadlo mi z obalu...“ Ideálny spôsob samozrejme neexistuje, ale skladba za slovným príspevkom by mala tento vhodne dopovedať, dokresliť, dotvoriť náladu, či atmosféru. Nejde o priamu náväznosť, „lopatizmus“, ale o to, aby si poslucháč minimálne povedal, že táto skladba ma neruší, naopak – má mi čo povedať. Nielen po hudobnej, ale i po textovej stránke. Citujem názor Jeana Farrana, bývalého riaditeľa Rádia Luxemburg v sedemdesiatych rokoch: Text piesní je dôležitejší ako väčšina informácií, ktoré vysielame. Najprv preto, že téma piesne vstupuje zákerne do vedomia tých, čo ju počúvajú, pod kamuflážou rytmu, potom preto, že texty piesní pôsobia na úrovni mravov a mýtov, na úrovni neporovnateľne dôležitejšej, než je úroveň správ a politiky. Hudba vnáša do povedomia poslucháčov nielen blahodarné liečivé účinky, ale možno ňou vychovávať dokonca i v rovine morálneho profilu. Veď či ľudová pieseň neformovala oddávna svojimi slovami a témou našich predkov?...

Najviac žiadanými skladbami sú „evergreeny“. Čo to však evergreen je?! Dnes sa im ešte vraví aj šláger, či hity. Je to skladba, ktorá sa v čase svojho vzniku páčila hudobným redaktorom a ti ju neustálym opakovaním doslova vtikli do ľudí. Samozrejme musela mať prvotný potenciál kvality, aby sa mohla poslucháčom zapáčiť. Dnes sa hity vyrábajú už aj plánovito, s dopredu vypočítanou chladnou kalkuláciou – jednoduchou rotáciou v rádiách, ktorá je recipročne odmeňovaná. A tak sa hitmi stávajú aj skladby, ktoré ten potrebný potenciál kvality postrádajú...

Výber žánrov je naozaj problematickou záležitosťou. Do publicistického prúdu slova a hudby je ťažko namontovať klasické skladby. Dá sa to najmä v poslednom období prostredníctvom tzv. cross-over tvorby, ktorá poslucháčom aspoň približí známe a populárne témy klasických diel. Je to vďaka, pretože v drvivej väčšine ide o melodické, ľúbivé skladby, ktoré poslucháči preferujú. Komorné diela sa bez problémov dajú programovať v reláciách s duchovnou náplňou. Tu sa sporadicky objavujú i vokálno-inštrumentálne opusy a potom vďaka živnou pôdou pre artificálnu hudbu je relácia o kultúre Zrkadlenie, ktorá mimochodom minulý týždeň oslávila svoje 10. výročie. Vážna hudba má samozrejme svoje dominantné postavenie v programoch Rádia Devín, kde tvorí základ formátu tejto stanice. Ľudová hudba je zastúpená na všetkých okruhoch – i keď sa často tvári len ako trpená Popoluška. My sa ju snažíme dostať do vysielania v Dobrom ráne, prípadne podľa povahy slovného príspevku aj do iných relácií. Svoje domovské právo má však na Devíne a na Rádiu Regina.

Pre nás najvďakajšou príležitosťou na výchovu poslucháča /a často i seba/ sú hudobné kapitolky. Žiaľ priestor na ne sa nám zúžil len na Nočnú pyramídu v čase medzi 3.10 – 4.00 hod. ráno. Je to však veľký priestor, ktorý umožňuje prezentovať aj najnovšie interpretačné, či autorské počiny zo všetkých žánrov. Priestor je samozrejme ešte v mládežníckom vysielaní, ktoré prezentuje mnohé začínajúce talenty vo všetkých žánroch. A nielen v hudbe...! Vďaka parketa je v reláciách náboženského vysielania, kde máme občas tiež príležitosť predstaviť novú, či zaujímavú domácu, alebo svetovú tvorbu. Odrazom toho, čo počúvajú niektoré osobnosti, tiež poslucháči rozhlasu, je relácia Tú hudbu mám rád. Prezentujú tu svoj vkus a názory na súčasnú hudobnú scénu. Samozrejme, že najviac priestoru pre vzdelávanie prostredníctvom hudby je na Rádiu Devín.

Vieme však, že to je úzko špecializovaná stanica, ktorú počúva len malé percento poslucháčov. Jej sledovanosť osciluje medzi tromi až piatimi %.

Tak sme sa vlastne nenápadne dostali k bodu „čím“ vychovávať, pretože otázky ako a čím sa nám svojim spôsobom prelínajú. Naším prostriedkom je hudba, ktorú máme k dispozícii. Darmo totiž mám jasnú predstavu o tom, čo by sa za tým - ktorým materiálom hodilo, keď tú skladbu nemám... A tak ostáva priestor na improvizáciu, na tvorivé vymýšľanie inej prijateľnej alternatívy. Jedno je však isté. Ak sa má hudba v rozhlase páčiť poslucháčom, mala by byť nevťieravá, aspoň trošku známa, melodická, s príjemnou harmóniou. Niet divu, že poslucháčske hitparády

vedú Celine Dionová, Albano, Barbra Streisandová, Frank Sinatra, Andrea Bocelli či Sarah Brightmanová, alebo Fredy Mercury. Z našich stále Karol Duchoň, Eva Kostolányiová, Marika Gombitová, Miro Žbirka, či skupina Elán. Všetci títo menovaní (a samozrejme mnohí ďalší) totiž majú jednu spoločnú vlastnosť, jedného menovateľa: príjemný hlas, alebo aspoň melodické piesne, ktorými ľudí oslovujú. Markantným ukazovateľom obľúbených skladieb bývajú rôzne poslucháčske hitparády a tiež hudobná dramaturgia relácie Hráme jubilantom. Tu sa ukazuje presne, aký je momentálny hodnotový a estetický rebríček našich ľudí. Hrá sa väčšinou stále to isté dookola, tie isté ľudovky a evergreeny. Nechýbajú však medzi nimi populárne drobnosti klasických majstrov. Tu možno potvrdiť záver zo spomínaného výskumu, že z hľadiska záujmu o jednotlivé druhy umenia je najviac obľúbená práve hudba – a hoci dominuje záujem o populárnu hudbu rozličných žánrov, značná časť populácie sa orientuje aj na folklór, či dychovku.

Tieto moje úvahy o hudbe v rozhlase mi dovoľte ukončiť veršami Pavla Koyša:

*Dobre je s rádiom posedieť si v noci
len tak na kus hudby.
Nalejeme si ľahkého vína šansónov,
alebo pijeme pomarančové slnko priam z neapolského zálivu,
počúvame clivý piesok Sahary, Benátky ločkať v loďkách,
piesne Grécka – trpkú čiernu olivu,
kazačok nás roziskrí jak vodka,
a ak sa človek neopije
nad ránom,
dá si ešte dalmatínskej melódie
a umýva sa s Jadranom.
Na to je dobre s rádiom v noci,
keď všade majú okná dovnútra zastreté,
aby si si nechal rozsvietiť ten pocit,
že s ľuďmi všade, všade na svete
je hudba, ktorá nezaspí.
Nestratte sa v hudbe cez deň ako v návyku,
ona nás v noci počúva,
rozumie nám v každom jazyku.*

Literatúra:

Štefan Horský: Vidieť svet ušami, Osveta 1988

Aisberg E.: Rádio?...Nič jednoduchšie SVTL 1965

Publikácia k 75. výročiu Slovenského rozhlasu

M. Blahynka, L. Hallon: Záverečná správa výskumu Vzťah obyvateľov SR k hudbe 2001